MIROSLAVA DESPOT

O ŠTRAJKOVIMA LABINSKIH RUDARA DO PRVOGA SVJETSKOG RATA

1. UVODNE NAPOMENE O LABINSKIM RUDOKOPIMA DO PRVOG ŠTRAJKA 1890.

Promatrajući u cjelini politički i ekonomsko-društveni razvoj istarskog poluotoka od vremena mletačke i austrijske dominacije do 1914. primjetit ćemo nekoliko osnovnih, zakonitošću historije povezanih, pojava koje su u većoj ili manjoj mjeri prisutne do najnovijeg doba. Prva je i bitna značajka da i u vrijeme mletačke i austrijske vladavine, pa i kasnije, dominira slavenski živalj, što proizlazi iz suvremenih mletačkih izvora, kao i kasnijih izvornih materijala. U drugom redu povezanost je našega »zelenog poluotoka« s maticom zemljom stoljećima stalna, tako da je i godine 1943. bila logična posljedica svih ranijih htijenja, traženja i borbi.

Do kraja XVIII stoljeća, to jest do pada Mletačke Republike i Istra je njen eksploatirani teritorij duž njenog čitavog obalnog pojasa. Mlečani je iskorištavaju i ekonomski, izvozeći sol iz piranskih solana, ulje, vino i bjelutak iz puljske okoline za potrebe muranskih staklana, a počinje i kopanje ugljena u labinskom bazenu koje je naročito pojačano od XVII stoljeća dalje. »Imela ga je v fevdalni dobi beneška rodbina Nanni. Od grofice Tiepolo Nani ga je leta 1837 vzela v najem c. kr. Jadranska glavna premogovna družba v Krapnju...«[1] Mlečanin osim toga vješto i nesmiljeno iskorištava i našu radnu snagu, služeći se njome u piranskim solanama, labinskim ugljenokopima, na svojim galijama, kao i na svim ostalim teškim radovima za koje nije htio upotrebljavati vlastite ljude. Nakon pada Mletačke Republike 1797. u vrijeme kratkotrajne francuske vladavine i u Istri (1809—1813) i naš »zeleni poluo-

[1] Janko Orožen, Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in dola, Trbovlje, 1958, str. 368.

tok«, kako ga veoma često nazivaju izvori srednjeg vijeka, napreduje ponešto i ekonomski. Uz ostalo, opće je poznata činjenica da se već i Napoleon bavio mišlju da od Pule, koja početkom XIX stoljeća broji svega nekoliko stotina stanovnika, izgradi veliku ratnu luku, kako bi taj nekada cvatući grad ponovo podigao i oživio. Daljnji tok događaja, u prvome redu neuspjeh vojne u Rusiji, omeo je taj Napoleonov plan. Međutim, kada je uoči francuske vladavine u Istri nastavljeno kopanje ugljena u labinskom bazenu, posvećuje mu pažnju i Bečko rudarsko glavarstvo, koje odašilje i svoje stručnjake koji, čini se, počinju i prve pregovore s tadašnjim vlasnicima, članovima mletačke obitelji Nanni. Novonastalo političko stanje izazvano francuskom vladavinom i u Istri obustavlja na kraće vrijeme nastojanja Bečkog rudarskog glavarstva.

Godine 1815, nakon bečkog kongresa, dolazi i Istra pod političku upravu Austrije, te ostaje unutar Habsburške Monarhije, i to direktno pod vlašću carskog Beča, sve do njezina raspada 1918. Uslijed ovakve političke konstelacije, kao i zbog svoga geografskog položaja, pa i ranijeg razvoja, imala je Istra ponešto drugačiji ekonomski i društveno-politički razvoj nego što su to imale banska Hrvatska i Slavonija. Istra je ipak u svakome pogledu kroz to vrijeme, pa i kasnije gravitirala svojoj matici ističući i nastojeći da se s njom i gospodarski poveže. Istupala je i na održanim gospodarskim priredbama, pojavivši se i kao izlagač na velikoj jubilarnoj gospodarskoj izložbi u Zagrebu mjeseca kolovoza 1891. Zbog svih tih razloga i radnički je pokret u Istri imao također neke svoje specifičnosti, kao i pokret našega ostalog obalnog pojasa unutar kojeg je osobito Rijeka, s obzirom na radničke istupe, bila veoma aktivna. U Dalmaciji je razvoj tekao manje više na isti način kao i onaj u Istri jer su prodiruće socijalističke ideje također ulazile najprije iz Trsta, a kasnije i iz Slovenije, gdje se u Ljubljani od osnivanja Jugoslavenske socijaldemokratske stranke 1896. nalazilo središte koje je bilo također povremeno povezano s Trstom, a osim toga i s bečkim i ostalim austrijskim socijalistima.

Dva važna središta u ekonomskom životu Istre, a i u pogledu razvoja radničkog pokreta, bila su arsenal u Puli[2] i labinski rudarski bazen. U Puli je 9. prosinca 1856, u prisutnosti cara Franje Josipa i carice Elizabete, položen kamen temeljac za izgradnju budućeg arsenala. On je ubrzo i sagrađen, te postaje veliki proizvodni kombinat, koji se od samog početka sastojao od dva dijela. Prvi, veći, dio bio je na kopnu. U njemu se vršilo opremanje i naoružavanje brodova, dok su se u drugome, smještenom na otočiću Uljaniku, vršili brodograđevinski radovi. Godine 1880. oba su dijela spojena mostom. Potkraj XIX stoljeća radilo je u puljskom arsenalu nekoliko tisuća radnika, te on od tog vremena postaje središte radničkog pokreta ne samo Pule, nego i čitave Istre. Drugi jaki centar bio je u labinskim rudnicima.

---

[2] Jedno od novijih temeljnih djela o Puli u kojemu ima i mnogo podataka o puljskom arsenalu jeste monografija Mate Balote (Mije Mirkovića), Puna je Pula, Zagreb, 1954.

Austrija je, nakon odlaska Francuza pokazivala sve veći interes za eksploataciju »crnog zlata« iz Krapna, Vineža i ostalih istarskih ugljenokopa. 30-tih godina XIX stoljeća osnovano je u Beču veliko rudarsko ugljenokopno dioničko društvo kojemu je eksploatacija rudnoga blaga u Dalmaciji i Istri bila jedna od glavnih ciljeva.[3] Koncesiju je društvo dobilo 3. veljače 1831, a privilegij »... pa 22. junija 1835 ter je veljal 30 let; glavnica družbe je iznašala 1,000.000 fl. Medtem ko je 1838 družba nakopala 890 ton premoga, se je proizvodnja med 1839 in 1849 sukala okoli poprečja 4300 ton letno. Največ premoga je pridobila pri Labinu.«[4] Taj je rudnik društvo sistematski eksploatiralo od godine 1837. što smo i ranije naveli. Jedan od dioničara novoosnovanog društva bio je i član poznate bečke židovske bankarske kuće Salomon Mayer Rotschild.[5] On je, osim u Istri i Dalmaciji, imao uložen i jedan veći dio svog golemog kapitala u rudnicima Šlezije.[6] Zahvaljujući novouloženom financijskom kapitalu proizvodnja je iz dana u dan rasla, pa je, od iskopanih 20—30 tona godišnje početkom XIX stoljeća, porasla do kraja 1918. na 79.500 tona s ukupnim brojem od preko 1000 radnika.[7] Sredinom XIX stoljeća pogoni su u manjoj mjeri modernizirani, pa je jedno okno snabdjeveno i parnim strojem. Na taj način započela je mehanizacija proizvodnje i u istarskim ugljenokopima. Rotschild s vremenom otkupljuje većinu dionica ostalih dioničara koji su bili članovi ranije osnovanog dioničkog društva. Nakon dužih pregovora prekupljuje i ugljenokop u Vinežu, koji je ranije bio vlasništvo poznatog tvorničara oružja Werndela. Sada je vlasnik istarskih ugljenokopa postao Rotschildov sin, jer mu je otac u međuvremenu umro. U to vrijeme bivaju angažirani i prvi stalni rudari, jer se ranije radilo manje-više kampanjski. Novi radnici bili su gotovo svi seljaci iz bliže okoline.[8] Na taj način stvoreno je i prvo manje radničko jezgro koje se s vremenom razvija sve više i više, postavši već potkraj XIX stoljeća važnijim čimbenikom unutar razvoja ostaloga radničkog pokreta u Istri. Gotovo istovremeno sa stvaranjem tog novog radničkog nukleusa u rudnicima labinskog basena nastaju i na istarskom poluotoku manja potpornobolesnička radnička i obrtnička društva. Među najstarije spadaju ona u Puli i Kopru, osnovana 1869, a gotovo istovetno društvo osnovano je 1871. u Labinu, pa je ono, vjero-

---

[3] Jože Šorn, Obdobje grosističnih tvrdk, Kronika, Ljubljana, 1964, 1. zvezek, str. 17 i dalje.

[4] Šorn, o. c., str. 19.

[5] Salomon Mayer Rotschild (9. IX 1774—27. VIII 1855).

[6] Frederic Morton, Die Rotschilds. Porträt einer Familie, Zürich 1962, njemački prijevod, str. 96 i dalje. O obitelji Rotschild konzultiraj i oveću monografiju Heinricha Schnee-a, Rotschild. Geschicte einer Finanzdynastie, Berlin 1961 (objelodanjeno u zbirci Persönlichkeit und Geschichte, Band 23).

[7] O labinskim rudokopima vidi rad Ilije Uzelca, Ugljenokop Raša. Rudnici našeg crnog zlata, Zagreb 1950.

[8] Uoči 40-godišnjice Labinske republike. Razvoj radničkog pokreta na Labinštini. Raški rudar, Raša, 1961, br. 4, 15. II, str. 5. Dalje kratica: R. r. = Raški rudar.

jatno, u svoje članstvo primalo i labinske rudare.[9] Godine 1879. izdalo je spomenuto labinsko radničko društvo svoj štampani statut. U njegovom prvom paragrafu bilo je rečeno da članom društva može biti svaki građanin »di ogni classe della città di Albona.«[10] Kako i do kada je ovo društvo poslovalo za sada je otvoreno pitanje. Želimo ukazati na njegovo postojanje, jer smatramo da bi i njegov rad, uz akcije puljskoga, koparskoga i ostalih istarskih društava, bilo potrebno bolje i svestranije proučiti. Isto bi tako bilo potrebno proučiti, prema pristupačnoj građi, i njihov društveni sastav, jer bismo na taj način dobili neke detaljnije podatke o rudarima koji su, vjerujemo, također odigrali svoju ulogu kao članovi labinskog društva.

Ovom prilikom ukazujemo i na jednu drugu činjenicu. Godine 1867. osnovano je pri samom krapanskom ugljenokopu jedno samostalno potporno bolesničko društvo, pa su na taj način krapanski rudari dobili svoje socijalno osiguranje. Sudeći prema sačuvanom tekstu statuta iz 1877.[11] to je društvo potpomagalo rudare i njihove obitelji u slučaju bolesti i oskudice, a statutom su, barem na papiru, bile regulirane i radničke mirovine. Godine 1875, prema sačuvanim podacima, podijeljena je bila svota od 329 forinti za udove i siročad unesrečenih i umrlih rudara. Razdijeljene novčane svote bile su minimalne i kretale su se u visini od 3—8 kruna mjesečno. Međutim, iz objelodanjenog popisa saznajemo za još jednu važnu činjenicu. Gotovo sve udove i rudarska siročad imali su slavenska prezimena, npr.: Martinčić, Cernarić, Mohorović, Dragonja, Tenčić, Basanić, Vlačić, Juričić, Miletić, Vilčić, Knapič i ostala.[12] To je još jedna potvrda o velikom broju naših žitelja u Istri, posebno iz okolnih labinskih sela koji su gubili zdravlje i život radeći za stranog kapitalistu Rotschilda, kojega ubrzo nasljeđuje novi strani eksploatator. Bilo je to novo formirano *Trbovljansko* ugljenokopno društvo[13] koje je 80-tih godina kupilo od Rotschilda labinske ugljenokope. Rudnici su doduše nominalno promijenili vlasnike, no postupci i prilike su se vremenom toliko pogoršale da je kao jedna od logičnih posljedica izbio i prvi oveći štrajk.

Ovom prilikom treba iznijeti na vidjelo da su labinski rudnici u vrijeme dok su još bili vlasništvo obitelji Rotschild izvozili ugljen u ve-

---

[9] D. Hajm, 20-godišnjica oslobođenja i radnički pokret Labinštine, R. r. 1965, br. 5, 2. III, str. 10.

[10] Statuto della Società di mutuo soccorso degli operai Albonesi, Parenzo 1879.

[11] Statuten der Werksbruderlade der Steinkohlen-Hauptgewerkschaft zu Carpano in Istrien, Triest 1877. Uporedo uz njemački odštampan je i talijanski tekst.

[12] Statuten, o. c., str. 86.

[13] Jedno od temeljnih djela o rudnicima Trbovljanskog dioničkog društva jeste monografija Janka Orožena, Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in dola, o. c. Konzultiraj i ove radove: Iz zgodovine rudarskih stavk v trboveljskem revirju, Ljubljana 1950; Igor Vrišer, Rudarska mesta, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Ljubljana 1963; Jože Šorn, Premogovniki in njihovi rudarji v obdobju 1848—1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1968—1969, številka 1—2, str. 3—102.

likoj količini po sjevernom dijelu Apeninskog poluotoka, snabdijevajući, uz to, u znatnoj mjeri i riječku tvornicu papira, tvornicu strojeva, tvornicu kemijskih proizvoda i još neka druga oveća riječka poduzeća.[14] Usprkos profitima i zamašnoj zaradi Rotschildovi su sve manje zainteresirani za istarske ugljenokope, ponajviše zbog toga jer počinju ulagati kapital u daleko veća i unosnija poduzeća, kao što su to bile, npr. novopredviđene austrijske željezničke pruge, pa i angažmani izvan Austrije. Godine 1881. postaju labinski ugljenokopi, nakon spomenute prodaje, sastavni dio »... izmed največjih kapitalističnih monopolov, ki so delovali v Sloveniji«,[15] ostavši u posjedu Trbovljanskog ugljenokopnog društva sve do 20-tih godina XX stoljeća. I sudbina labinskih rudara od toga je časa usko povezana s drugovima u Trbovlju koji s njima surađuju potpomažući ih, osim toga, i pri svim većim i manjim kasnijim akcijama. Ta suradnja bila je to pozitivnija, jer su trbovljanski rudari bili razmjerno dobro organizirani pa su i u tome pogledu mogli mnogo pomoći drugovima u Krapnu i Vinežu.

2. RUDARSKE AKCIJE I ŠTRAJKOVI U KRAPNU OD 1890. DO 1906.

»Trboveljska premogokopna družba«[16] imala je svoje sjedište u Beču i bila je »... delo dunajskega kapitala.«[17] Društvo je bilo osnovano 30. prosinca 1872. kada je u austrijskoj carskoj prijestolnici »osnivačko društvena« groznica dosegla svoju kulminaciju. U to vrijeme je većina dioničkih društava bila osnovana na veoma nesolidnim temeljima, pa je ubrzo, kao logična posljedica toga, izbio poznati bečki burzovni krah u mjesecu svibnju 1873. Taj svibanjski krah nije, međutim, jače ugrozio trbovljansko ugljenokopno društvo, jer su društveni dioničari posjedovali solidnu materijalnu bazu koja im je pomogla da se izvuku iz velike opće novčane krize. Slijedećih godina u društvu je, uz bečki kapital, angažiran i francuski, pa posao u svim njihovim ugljenokopima, uključivši i krapanski i vineški, napreduje veoma dobro. Znači da su i istarski ugljenokopi, prelazi u ruke novih stranih eksploatatora, doživjeli procvat koji, međutim. ni u kojem pogledu nije poboljšao materijalno stanje i radne uvjete zaposlenih rudara. Dapače, možemo reći da je manje-više sva zaposlena radna snaga bila izvrgnuta još većim šikanacijama i još gorim radnim uslovima. Takve prilike su, logično, vremenom izazvale reakciju, pa je i štrajk, koji je u Krapnu izbio u svibnju 1890, bio samo jedna od posljedica iznesenih prilika. Taj štrajk je za sada prvi poznati rudarski štrajk u labinskom bazenu. O njemu

---

[14] Tomaso Luciani, Albona. Studi storico-etnografici, Venezia 1879, str. 30.

[15] Vrišer, o. c., str. 39.

[16] Njemački naziv društva je glasio *Trifailer Kohlenwerkgesellschaft.*

[17] Vrišer, o. c., str. 37.

saznajemo i ove potankosti: »Radnici, koji kopaju kameno uglevje u Krapanu, ostavili su ovih dana radnju, te zahtjevaju — kako doznajemo — da se snizi doba radnje na 8 sati na dan i da njim se poboljša plaća. Doznajemo nadalje, da su radnici ugovarali sa upraviteljem rudnika glede spomenutih zahtjevah, no da se nemogoše nagoditi. Neznamo u koliko su opravdani gornji zahtjevi radnika, al rečeno nam bijaše od dobro obaviešćene osobe, da je stanje radnika u krapanskom rudniku zbilja žalostno, te da je neobhodno potrebito, da se nevoljnim radnikom to stanje olakša. Ako je tomu tako, tada nedvojimo, da će uprava rudnika popustiti svojim radnikom, te da će se za ove posliednje svojski zauzeti i politička kotarska oblast, kojoj je na čelu, vrstan, ozbiljan i nepristran činovnik.«[18] Eto, tako je komentirala prvi štrajk labinskih rudara *Naša Sloga*, nadajući se i želeći rudarima pun uspjeh. Svega nekoliko dana kasnije štrajk je završen, ravnateljstvo rudokopa je ponešto uslišalo radničke zahtjeve. »te jim je za njekoliko povišalo[19] dosadanju dosta nizku plaću. Najveći dio nezadovoljnih radnika ljudi su naše krvi i jezika, rođeni u ovom kraju. Rudokopni propisi su jako strogi i zamršeni, a pošto neima kod uprave ljudi, koji bi dobro poznavali hrvatski jezik to više puta nastanu razmirice, koje se nebi porodile, kad bi se znalo ljudem u njihovom jeziku sve raztumačiti.«[20] Znači, dakle, da je, kao i ranijih godina, pretežni broj zaposlenih rudara potjecao iz redova domaćeg življa iz obližnje labinske okolice. Osim toga, bilo je zaposleno i oko 50 rudara iz Slovenije koje je društvo namjestilo nakon što je preuzelo rudokop u svoje ruke. Možda su onda upravo i ti slovenski rudari aktivizirali domaće, jer su oni u pogledu organizacije i štrajkova bili već podosta u to vrijeme odmakli. Krajem XIX stoljeća radilo je, prema nekim dostupnim nam podacima, u labinskim rudokopima ukupno nešto preko 1000 rudara;[21] veći dio bio je radio na kopanju ugljena, dok je manji obavljao vozarske poslove.

Pratimo li istovremena kretanja u međunarodnom radničkom povelike promjene. Osnovana je, kao što je to opće poznata činjenica 1889. II Internacionala u Parizu, pa je, vjerujemo, u stanovitoj mjeri i ona pozitivno djelovala na organiziranje međunarodnog rudarskog radništva. Godine 1890, dakle svega godinu dana nakon stvaranja II Internacionale, održan je i prvi međunarodni kongres rudarskih radnika. Taj kongres »... imao je jedino tu svrhu, da se upoznaju radnici raznih narodnosti i da doznaju međusobne osebnosti svojih gospodarstvenih prilika.«[22] Dakle, istovremeno kada po prvi puta štrajkaju rudari Krapna

---

[18] Naša Sloga, Trst, 1890, br. 19, 8. V. Dalje kratica: N. S. = Naša Sloga.

[19] Nažalost nije nigdje rečeno kolika je bila ranija nadnica i koliko je iznosilo povišenje.

[20] N. S. 1890, br. 20, 15. V.

[21] Uoči 40-godišnjice Labinske republike. Razvoj radničkog pokreta u Labinštini. R. r. 1961, br. 4, 15. II, str. 5.

[22] Peti međunarodni kongres rudarskih radnika. Obrtnik, Zagreb, 1894, br. 18, 20. VI, str. 140.

počinje i na međunarodnom planu jače gibanje organizacionog značaja, koje je i kod rudara bilo to potrebnije, jer su njihovi životni i radni uvjeti u čitavom svijetu bili na najnižem nivou. Od tog vremena održavani su međunarodni rudarski kongresi gotovo svake godine, pa se 1891, na drugome kongresu, održanom u Parizu, pojavilo i pitanje osamsatnog radnog vremena, zahtjev koji su postavili i labinski rudari prilikom štrajka 1890, no na koji su se njihovi gospodari u potpunosti oglušili. Godine 1894. održan je i peti međunarodni rudarski kongres, ovog puta u Berlinu. Na njemu je bilo preko 80 izaslanika, prisustvovali su i zastupnici iz Austrije kao predstavnici preko 100.000 austrijskih, odnosno bolje rečeno, čeških, moravskih i šleskih rudara. Iz jednoga suvremenog komentara saznajemo i ovo: »Veliki opseg, što no ga je zahvatilo međunarodno takmenje na tržištu kamenog ugljena, čini da se to takmenje dojimlje veoma živo odnošaja radničkih, tako i radnog vremena te naplate rada. Ujedno djeluje to takmenje na međunarodni oblik zaštitnih mjera i po svem tom sili radnike ove struke, više nego sve ostale, na međunarodni spoj.«[23] Međunarodna rudarska organizacija postajala je vremenom sve jača, pa je s uspjehom inicirala i nova organizaciona nacionalna tijela unutar pojedinih državnih teritorija. Tako je, uz ostale, nikla i rudarska unija u Austriji. Ona je bila »... klasna organizacija rudara«,[24] a objedinjavala je sve rudare koji su tada radili na postojećem austrijskom teritoriju. Preko organizacije rudara u Trbovlju i Zagorju stupaju vremenom i labinski rudari u vezu s austrijskom rudarskom unijom.

90-tih godina XIX stoljeća nastaju u političkom životu Labina, kao i ostale Istre, stanovite promjene. Otvoreno počinju istupati pojedini simpatizeri socijalističnog pokreta. Na čelu im je bila Labinjanka Giuseppina Martinuzzi, koja se 1896. počela dublje baviti radničkim pitanjem u Istri.« Te godine slavilo je radničko društvo »Società di mutuo soccorso fra gli operai albonesi« u Labinu 25-godišnjicu osnutka. Giuseppina, uvijek obaviještena o događajima u rodnom gradu, šalje društvu sveščić »Sempre vivi.«[25] Nekoliko godina kasnije drži ona brojna predavanja, jedno od zanimljivih održala je u Puli 1900. pod naslovom Narodna borba u Istri zapreka socijalizmu. Tom prilikom je žestoko napala istarske talijanske socijaliste koji su često i nepotrebno izazivali nacionalna trvenja i zaoštravali postojeće stanje. Svoj stav zadržala je Martinuzzijeva do svoje smrti 1925, postavši nakon I. svjetskog rata i član talijanske Komunističke partije. Martinuzzijeva je i dalje, iako je živjela u Trstu, pratila zbivanja u rodnom kraju, pozabavivši se jednom prilikom i pitanjem dječjeg rada u tvornicama i rudnicima. Kako ju je taj problem naročito zanimao napisala je o njemu i jednu omanju

---

[23] Peti međunarodni kongres rudarskih radnika. Obrtnik, Zagreb, 1894, br. 18, 20. VI, str. 140.

[24] D. H a j m, Iz naše revolucionarne prošlosti. R. r. 1962, br. 8, 1. V str. 5.

[25] Tatjana B l a ž e k o v i ć, Giuseppina Martinuzzi (Građa za biografiju), Riječka revija, Rijeka, 1957, br. 5—6, str. 197.

brošuru.[26] Osim Martinuzzijeve, simpatizer socijalista bio je i labinski odvjetnik Giacomo Lius, ujak Martinuzzijeve. S vremenom se i on veoma aktivno založio za labinske rudare. U tome ga potpomaže i drugi Labinjanin, barun Lazzarini koji je, usprkos svog aristokratskog porijekla, svugdje istupao u ime radništva, pa je zaslužio zbog toga nadimak »crveni barun«, kao što ga je 1848. dobio za isto takav svoj napredni stav u banskoj Hrvatskoj barun Dragojlo Kušlan. Kako je u međuvremenu osnovana i talijanska Socijalna demokratska partija, to su i njeni članovi, kao i simpatizeri iz Trsta, počeli širiti socijalističke ideje po Istri. Jugoslavenska socijaldemokratska stranka je u to vrijeme u Istri još dosta neaktivna, pa talijanski socijalisti dobivaju i zbog toga sve više pristaša. No, postojali su i drugi razlozi. Među istarskim Talijanima — socijalističkim simpatizerima — bilo je dosta intelektualaca, dok je u prvo vrijeme upravo taj sloj nedostajao istarskim Hrvatima. Labinski su rudari, preko svojih drugova u Trbovlju i Hrastniku, nekako više tendirali prema Austriji, pa je i u njihovim redovima veza s jugoslavenskom socijaldemokratskom partijom krajem XIX stoljeća veoma slaba, ili bolje rečeno gotovo nikakva. Takva situacija vladala je manje više sve do 1907. kada je osnovana i za Istru prva samostalna socijalistička organizacija kao predstavnik jugoslavenske socijaldemokratske partije.

Međutim, i u ovome razdoblju, to jest do 1907, izbija i nekoliko manjih i većih štrajkova u labinskom bazenu. Prvi je izbio u ožujku 1900. i to u času kada su i na ostalom teritoriju austrijske Monarhije takozvani »crni štrajkovi« još u punome jeku. Započeli su u Moravskoj i Češkoj krajem prosinca 1899. prelazeći i u godinu 1900, kada su se proširili i na Šleziju. Taj ogroman pokret postao je »... občutljiv na vse strani, Oglja primanjkuje povsod; na železnicah so omejili promet, mnoga podjetja so morala ustaviti delo radi pomanjkanja premoga v mnogih mestih, celo v Pragu so zaprli šole.«[27] Sva naša javnost je i preko građanske štampe[28] bila veoma detaljno upoznata o svim tim velikim rudarskim akcijama, pa je, vjerujemo, upravo na taj način doprla i po koja vijest do samog Labina. Osim toga, štrajkuju istovremeno i rudari Trbovlja, pa je taj pokret sigurno direktnim putem bio poznat i u istarskim ugljenokopima. Svi ti štrajkovi izbili su zbog slabih plaća i teških radnih uvjeta. Čitava situacija je bila nabijena elektricitetom, slovenski rudari da podrže moral vlastitog radništva izdaju u to vrijeme pjesmu koja je bila pravi bojni poklič. Pozivala je sve rudare na tešku zajedničku borbu protiv eksploatatora, pa je u njojo bilo ispjevano i ovo:

»Naše verige rožljajo
naši otroci jecljajo
bledi obrazi so naših žená —
beda pri nas je doma

[26] Naslov brošuri je Il lavoro dei fanciulli nelle fabriche e nelle miniere.

[27] Štrajk rudarjev (članak!), Rdeči prapor, Trst, 1900, številka 4, 1. II. Dalje kratica: R. p. = Rdeči prapor.

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Iz podzemeljske globoke jame,
Ko iz groba naša pesem vstaja;
brat od brata glasno je posname —
spev svobode živa srca spaja.

Nad vso zemljo zlato solnce sveti
oh, po solncu hropeni nam bitje!
V temno, večno noč doslej ukleti,
gremo v boj za novo, solnčno žitje.

Čuj kak verige rožljajo!
Čuj, kak mogotci jecljajo!
Naša zastava ponosno vihra
Bratstvo pri nas je doma!«[29]

To spomenuto »bratstvo« bilo je upravo ona prva snaga koja je pokrenula i labinske rudare, te su i oni stupili u otvorenu borbu protiv svog dugogodišnjeg eksploatatora. Štrajk je izbio 20. ožujka 1900. Najopširnije je bio komentiran u porečkom listu *L'Istria*, te je tom prilikom napisan i oveći uvodnik u kome je, uz ostalo, rečeno i ovo: »E' proprio l'epoca questa degli scioperi neri,[30] come furono chiamati; ma mentre quelli della Boemia, della Moravia e della Slesia sono finiti, per forza di esaurimento; si comincia ora in Albona da parte dei miniatori di lignite delle due miniere di Carpano e di Vines, appartenenti alla Società Trifail. Lo sciopero cominciò nel pomeriggio del 20 corr/ente/[31] e fu generale, nono solo dei minatori, ma anche dei caricatori alle Stallie; furono anzi quest'ultimi che l'iniziarono-sciopero che si è effettuato senza il minimo disordine, e nelle vie più pacifiche. Accorso sopra luogo il Capitano distrettuale di Pisino con un rinforzo di gendarmi; ma tanto il primo che i secondi non ebbero da fare proprio niente, fino adesso, e cosi sperarsi anche in avvenire. Tanto è vero che la massima parte degli operai, e sono oltre un migliaio, quasi tutti del territorio di Albona, si è data tranquillamente al lavoro dei campi.«[32]

---

[28] Tako je i zagrebačka »Agramerica«, to jest Agramer Zeitung, pratila štrajk objelodanivši o njemu mnoge informacije, bilješke, pa i uvodne članke. Među njima su osobito zanimljivi slijedeći: Der Kohlenstrike in Oesterreich, Agramer Zeitung, Zagreb, 1900, br. 21, 26. I i Die Kohlenstrike, 1900, br. 2. III. Bilo je članaka i u Narodnim Novinama, Obzoru i ostalom novinstvu Hrvatske.

[29] Rudarji, R. p. 1900, številka 5, 10. II.

[30] Odnosi se na štrajkove u Češkoj, Moravskoj i Šleziji koji u to vrijeme pomalo jenjavaju. Vidi članak Der Kohlenstrike zu Ende, Agramer Zeitung, Zagreb, 1900, br. 66, 21. III.

[31] 20. ožujka 1900.

[32] Lo sciopero dei minatori di lignite in Albona (Uvodnik) L'Istria, Poreč, 1900, br. 933, 31. III. Dalje kratica: I = L'Istria.

Iz tih prvih uvodnih rečenica saznajemo nekoliko veoma važnih i zanimljivih potankosti. U prvom redu, da je štrajk izbio 20. ožujka, zatim da su ga započeli vozači a da su im se u cijelosti pridružili svi ostali rudari, što je drugim riječima značilo da je masa od preko jedne tisuće ljudi bila u pokretu. Važna je bila činjenica da mir nije nigdje bio nanarušen, jer su se svi radnici vratili svojim kućama, nastavivši mirno svoje poljske radove. Prema tome početkom XX stoljeća kao i ranijih godina još je uvijek pretežan broj rudara bio domaća radna snaga, i to u većini slučajeva seljak iz labinske okolice. On je, vrativši se kući, nastavio rad u polju na koji je bio naviknut od svoje najranije mladosti. Osim toga saznajemo i to da je pozvana pazinska žandarmerija koja je morala stajati skrštenih ruku, jer, bar u prvo vrijeme, mir nije nigdje bio narušen, pa prema tome žandari nisu imali nikakvog razloga za intervenciju.

Uzrok štrajku bile su niske nadnice, tako da je pozadina ovoga puta, a i kasnije, bila ekonomska. Rudari su s pravom bili ogorčeni, jer su u međuvremenu saznali da je trbovljansko društvo posljednjih godina imalo velike profite, pa se, dapače, govorilo i o nekim milijunskim svotama koje su kapitalisti hladnokrvno dijelili između sebe. Dakle, istovremeno kada je taj kapitalista sticao veliki imetak, ne samo da je plaćao slabo, nego je čak s vremena na vrijeme pokušavao i sniziti nadnicu. Nakon izbijanja štrajka radništvo je izabralo tri svoja predstavnika koji su trebali voditi pregovore s upraviteljstvom. To su bili Petar Ghersa, »crveni barun« Lazzarini i odvjetnik Luis, ujak spomenute labinske socijalistikinje Giuseppine Martinuzzi. Pregovori su bili bezuspješni, jer članovi uprave uopće nisu htjeli pregovarati s imenovanim osobama, nego su tražili da radništvo isključivo preko svojih predstavnika stupi s njima u pregovore. Nakon nekoliko dana radnici su uputili jednu oveću pismenu predstavku na upravu, međutim ni na nju nije uslijedio nikakav odgovor. Štrajk je i dalje trajao, pa je o njemu počela pisati i *Naša Sloga.* Njen izvjestitelj je naglasio da su rudari tražili povišicu »i umanjenje broja sati[33] radnje. Jučer[34] su započeli dogovori sa rudarskim savjetnikom i poglavicom štrajkujućih radnika, glede zahtjeva ovih posliednjih.«[35] O štrajku je bila objelodanjena i omanja obavijest u zagrebačkom *Obzoru,* pa je na taj način zagrebačka i ostala javnost u banskoj Hrvatskoj upoznata sa životnim uvjetima pod kojima su radili i živjeli rudari u istarskom rudokopu u Krapnu. U obavijesti, uz koju je objelodanjen i kraći komentar, bilo je rečeno slijedeće: »Od nekoliko dana natrag, u rudokopu kamenog ugljа u Krapanu kraj Labina u Istri štrajkuju rudari. Traže povišenje dnevnice, koja je doista tamo vrlo nizka, i umanjenje broja sati radnje.«[36] Štrajk je trajao do 2. trav-

---

[33] Radno vrijeme je i u Krapnu bilo neodređeno, pa je ono ponekad trajalo i preko 10 sati.

[34] 28. ožujka 1900.

[35] Štrajkovanje u Krapanu. N. S. Pula, 1900, br. 13, 29. III.

[36] Štrajkovanje u Krapanu. Obzor, Zagreb, 1900, br. 75, 31. III.

nja iste godine, a završio je s neuspjehom i radništvo je nastavilo posao pod ranijim istovetnim teškim uvjetima. No mir je ovoga puta bio kratkotrajan, jer su sve teže prilike izazvale novi štrajk, koji je izbio 18. travnja 1900. Početne nove glasine o sukobu glasile su ovako: »U rudokopu kamenog ugljena u Krapanu i Vinesu, prije dva ćedna[37] štrajkovali su radnici, jer im uprava nije htjela povisiti nadnice. Uprava se na to bila u toliko omekšala, da je povisila plaće za 5%. Radnici se prihvatili svog teškog rada pod uvjetom, da će do 14 dana opet zapustiti posao, ne bude li povišak nadnica veći. Uprava nije povisila plaća, pa radnici iznova štrajkuju.«[38] Taj štrajk registrirala je i zagrebačka socijaldemokratska *Sloboda*, pa je njen dopisnik ustanovio da je »posljednjih dana buknulo... ali iznenada ponovno krzmanje među tim (krapanskim, primj. M. D.) radnicima. Traže, da im se osigura bolja zarada i skraćenje radnog vremena.«[39] Štrajk je dobio tolike dimenzije, da je o njem, odnosno o položaju labinskih rudara povedena bila diskusija i u Carevinskom vijeću u Beču. Navedena debata logično se nadovezala na ranije diskusije koje su vođene u veljači 1900. u povodu »crnih štrajkova«, također u Carevinskom vijeću. Ti štrajkovi, kao što smo i ranije naveli, ugrozili su promet i ostalo stanje u Češkoj, Moravskoj i Šleziji. Tom prilikom je bilo ustanovljeno da treba ipak jednom početi ozbiljno voditi računa i o rudarima kao živim bićima koja rade pod izuzetno teškim okolnostima. Zbog toga je trebalo pomišljati na stvaranje novih i boljih životnih i radnih uvjeta. Manje-više na isti način govorio je i istarski narodni zastupnik dr Bartoli. Istupio je na sjednici Carevinskog vijeća koja je održana u Beču 8. svibnja 1900. Svoju interpelaciju započeo je dr Bartoli ovim riječima: »Die Verhältnisse der Arbeiter der Kohlenwerke Carpano und Vines sind wirklich traurig, ja so traurigdass die Arbeiter zum Strike gezwungen wurden,[40] obwohl sie fast ohne jede Ausnahme arbeitsame, ruhige, von jeder aufrührerischen Tendenz weit entfernte und jeder Beeinflussung politischer Bewegung unzugängliche Personen sind.«[41] To je drugim riječima značilo da je zastupnik dr Bartoli isključivao bilo kakvu političku agitaciju koja bi mogla isprovocirati novi štrajk, pa je težište svoga plana usmjerio na ekonomsku bazu. Da li je ta činjenica u potpunosti odgovarala stvarnom stanju, zapravo je otvoreno pitanje, jer nam dosadašnja dostupna građa uskraćuje odgovor. Svoje daljnje izlaganje je dr Bartoli nastavio na taj način što je iznio sve radničke zahtjeve pred Carevinsko vijeće, koje je, međutim, uprava rudnika u potpunosti odbacila. Unutar radničkih zahtjeva na prvome se mjestu pojavilo traženje da svi učesnici u štrajku, nakon njegova okončanja, budu ponovo primljeni na posao; da mini-

[37] Riječ je o štrajku koji je dovršen početkom travnja 1900.

[38] Iz rudokopa ispod Labina. N. S. 1900, br. 20, 24. IV.

[39] Krzmanje rudara u Karpanju u Istri, Sloboda, Zagreb, 1900, br. 8, 26. IV.

[40] Govor je o štrajku koji je izbio 18. travnja 1900.

[41] Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes im Jahre 1900. VI. Sesion IV. Band, 43. bis 58. (Schluss) Sitzung (S. 2821 bis 3742), Wien 1900, str. 3344.

malna rudarska nadnica bude povišena na 1 forintu i 50 krajcara i da djeci ispod 14 godina bude zabranjen rad u rudniku. Ti svi zahtjevi, naglasio je dr Bartoli, iako opravdani, u potpunosti su odbačeni od strane direkcije.

U nastavku svoje interpelacije govornik se s pravom zgražao nad tim drzovitim stavom i na takovom nesmiljenom iskorištavanju radništva. Iznio je i to da se pojedinci gotovo svakodnevno prebacuju s jednoga teškog posla na drugi još teži, te da bi bilo potrebno povesti računa o takvim postupcima. Iznio je i neljudske postupke direktora Rupprechta, smatrajući da bi i taj problem trebalo na neki način riješiti. Zatim je naveo da vjeruje da bi jedan ljudskiji stav donio i pozitivne rezultate (»... und mit einigen kleinen Concessionen seitens der Gewerkschaft hätten sich unsere Bauern, welche nachgiebige Leute sind, leicht befriedigen lassen, und der Strike wäre nicht ausgebrochen und hätte bald sein Ende erreicht«).[42] Nadalje je dr Bartoli naglasio da su gotovo sve simpatije Labinjana na strani štrajkaša, pa je čak i labinska gradska uprava uposlila jedan dio rudara na cestogradnji. Protiv toga su se istupili vlasnici rudnika, tražeći vrlo autoritativno od labinske gradske uprave da smjesta obustavi svaku daljnju potporu bilo u kome vidu. Na kraju se dr Bartoli založio za što brže i efikasnije rješenje toga gorućeg problema, pa je vijeću predao i jedan memorandum koji je potpisalo nekoliko njegovih istomišljenika, dijelom Labinjana. Štrajk je veoma opširno opisan i u listu *L'Istria*, pa u njemu čitamo i ove zanimive pojedinosti: »Doloroso spediente fu codesto, in quanto che vi sia più di un migliaio di operai che restano senza lavoro e quindi senza pane; eppure non vi é giornale,[43] nè persona sennata che dia torto agli operai, e tutti ad una voce accusano la Direzione, per il suo comportamento o troppo severo odanche ingiusto verso quella povera gente. Basti dire, che persino i parroci di Albona e di Santa Domenica si sono rifiutati di pubblicare dall'altare una specie di ukase emanato dlala Direzione delle miniere, col quale si rimproverava gli operai di aver abbandonato il lavoro senza regolare disdetta (di 14 giorni), quindi si diffidavano di riprendere il lavoro a scanso di decadere da ogni diritto a loro derivante dall'essere ascritti alla Confraternita, a di non essere più accettati alla miniera.«[44] Štrajk započet 18. travnja završio je naposljetku na ponešto nesvakidašnji način. Posljednjih dana travnja su vlasnici ugljenokopa u potpunosti obustavili rad u rudniku, prijeteći da ga i neće nastaviti. Ta okolnost je naposljetku prisilila rudare da se vrate na posao i da ga nastave pod istim bijednim radnim i životnim uvjetima. Postupak Trbovljanskog ugljenokopnog društva komentirao je i *Rdeči prapor*, pa je njegov izvjestitelj ustanovio da vlasnici nisu prvi put poduzeli takve mjere, jer su oni s ovakovim prijetnjama nastupali i u tr-

---

[42] Stenographische Protokolle, o. c., str. 3346.

[43] Zbivanja u Labinu pratili su i tršćanski socijalistički i ostali listovi uz zagrebačku socijaldemokratsku Slobodu i građansku štampu.

[44] Lo sciopero dei minatori di Albona. I. 1900, br. 938, 5. V.

bovljanskom i u ostalim svojim rudokopima. Pri tome su i sami bili na gubitku, no to ih je manje smetalo nego li da popuste radništvu. Izvjestitelj *Rdečeg prapora* kaže i ovo: »Tako je štrajk navidezno končan. Ali tudi drugod so se podjetniki že večkrat poslužili tega sredstva, često na svojo veliko škodo. Ako bi naši delavci bili organizovani, jih ne bi bilo treba biti strah tega koraka. Nujno potrebno bi bilo, če že ne za sedaj, ali vsaj radi bodočnosti, da bi se tudi naši delavci organizovali.«[45] Još je uvijek, dakle, kao i ranije, neorganiziranost rudara bila jedna od glavnih razloga njihovog neuspjeha. Nakon povratka na posao prilike su i dalje nesnosne, radno vrijeme je ponekad trajalo i 12 sati, a nadnice su ostajale iste, dok su novčane globe bile sve češće i više, premašujući katkada dnevnu zaradu. Zbog toga je, usprkos svih prijetnji i nesagledivih posljedica, 8. svibnja 1900. izbio novi štrajk.[46] I do ovog štrajka je došlo zbog toga, što vlasnici nisu htjeli povisiti plaće, pa je sva javnost napokon očekivala nekako rješenje, vjerujući »da će popustiti koliko se dade i radnici i gospodari, pak da će se nastaviti posao u rudniku na korist i zadovoljstvo obiju stranaka.«[47] Na ovakav, gotovo optimistički, način taj je novi istup radnika ocijenila *Naša Sloga*, ali se ovoga puta prevarila. Radnici nisu htjeli ni pod koju cijenu popustiti, besprekidno tražeći povišice. Štrajkali su čitav mjesec svibanj i dio lipnja iste godine. U toku pregovora, koji su vođeni iz dana u dan, radništvo je bilo nezadovoljno ponuđenim povišicama koje su se kretale između 5 i 10%, pa su i dalje, i to uz veoma teške uvjete, nastavili sa štrajkom.[48] Nikako se nisu htjeli, i to s punim pravom, »zadovoljiti sa tim mrvicama što padaju sa bogataškog stola, pa se nijesu niti do danas (to jest do 2. lipnja, prim. M. D.) poprimili teškog svog posla u rudokopu.«[49] Pregovori su nastavljeni i u lipnju, pa je konačan povratak na rad uslijedio 23. lipnja uz obećanje da će ipak dobiti neke povišice. Vrativši se na posao radništvo je i ovoga puta bilo izigrano, no kako nisu imali nikakvih drugih mogućnosti jer je organizacija bila i dalje slaba, morali su pristati na iste plaće koje su primali i dotad. Borbu su sada nastavili na drugi način. Vodili su je tiho i nevidljivo, organizirajući se pomalo u jednu čvršću radnu jedinicu koja je s vremenom mogla očekivati bolje, konkretnije i trajnije rezultate.

Godine 1901. prilike postaju još teže, nadnice padaju a cijene potrebnih životnih namirnica rastu. Veći dio rudara dobivao je te godine svega 85 krajcara na dan, pa s tom kukavnom plaćom nije mogao prehranjivati ni sebe, a kamo li porodicu koja je vrlo često brojila i do deset članova. Na takvo stanje ukazuje u Carevinskom vijeću u Beču i narodni zastupnik odvjetnik Bennati. Govorio je o prilikama u Krapnu i Vinežu na sjednici 16. svibnja 1901. Njegov govor saslušan je sa zanimanjem, a

---

[45] R. p. 1900, številka 14, 10. V.
[46] N. S. 1900, br. 25, 11. V.
[47] N. S. 1900, br. 25, 11. V.
[48] I. 1900, br. 942, 2. VI.
[49] N. S. 1900, br. 31, 2. VI.

najviše mu, što je i shvatljivo, povlađivala prisutna ljevica. Bennati je, uz ostalo, izvjestio da je u Krapnu izbio novi štrajk 14. svibnja iste godine. Razlozi su, kao i dotad, bile slabe plaće i neredovito radno vrijeme. Ovog puta je zahtjev za povišenjem bio to opravdaniji, jer su nadnice spale daleko ispod najbijednijeg minimuma, što smo i ranije naveli. Odvjetnik Bennati je zatim govorio i o ostalim teškim radnim uvjetima u Krapnu. U tom su rudniku uvjeti bili izuzetno teški i zbog toga, što je radništvo stanovalo daleko od radnoga mjesta, pa je ponekad bilo prisiljeno pješačiti i po dva i više sati do svoga radnog odredišta.

Izvaci Bennatijeve interpelacije bili su objelodanjeni u listu *L'Istria*, pa iz njih saznajemo i ove zanimljive potankosti: »L'oratore[50] spiega quindi con molti particolari il lavoro di questi minatori e le condizioni fatte loro dagli arbitrii dei sorveglianti. Continua poi osservando che le condizioni del tutto particolari della miniera di Carpano—Vines rendono più difficile e pesante il lavoro. Altrove gli operai abitano in case operaie di immediata vicinanza alla miniera. Quelli d'Albona devono invece camminare persino due ore prima di giungere all'ingresso dei pozzi. Essendo l'interno della miniera vastissimo, gli operai devono camminare un'altra ora e anche un'ora e mezzo prima di arrivare dall'ingresso al posto del lavoro: come si vede, da quattro a cinque ore non computate nelle ore di lavoro nè compensate...«[51] Na kraju je govornik naglasio da prema posljednjim obavijestima ni ratna mornarica ni austrijski Lloyd u Trstu ne konzumiraju kao ranije krapanski ugljen, pa je možda i ta činjenica natjerala vlasnike da počnu snižavati nadnice. Ta Bennatieva konstatacija bila je veoma naivna, to više, jer znademo da je Trbovljansko ugljenokopno društvo godinama imalo velike profite, a radništvo je ipak kroz čitavo to vrijeme bilo slabo plaćeno. Po svoj prilici nikakva poboljšanja ne bi bila nastala ni onda kad bi ponovo počeli prodavati ugljen tršćanskom Lloydu i ratnoj mornarici.

Započeti štrajk je ovoga puta dovršen razmjerno dosta brzo, pa se radništvo 23. svibnja vratilo na posao. Poslodavci su, doduše, ispunili bar djelomično radničke zahtjeve povisivši ponešto plaće, ali se nisu upuštali ni u kakve razgovore o reguliranju radnog vremena. No ipak je i taj mali, djelomični, uspjeh primirio radnike sve do kraja godine. Međutim, oni su se za to vrijeme spremali na dalju, novu, borbu koja je nastupila slijedeće (1902) godine.

Novi štrajk započeo je krajem travnja 1902. Inicirali su ga radnici »koji vade kameno ugljevlje u Karpanu kod Labina. Oni zahtjevaju od vlastnikah rudokopa, da im bar dielomice poveća siromašnu plaću, ali se vlastnici tomu opiru. Dne 30. pro/šlog/ mj/eseca/[52] htjelo je okolo 120 radnika zapriečiti kod postaje Stalje ostalim radnikom ukrcivati ugljen, ali neuspješe u tom radi prisutnosti oružnikah. Od štrajkaša bijahu na dvih mjestih tračnice željeznice za izvoz ugljena skinute i telefoničke žice prekinute. Drugih izgreda nebijaše do sada.«[53] Štrajk je trajao čitav mjesec svibanj, jer rudnička uprava uopće nije htjela prego-

[50] Odvjetnik Bennati.

[51] Lo scioppero di Albona e l'avv. Bennati, I. 1901, br. 987, 25. V.

varati s radništvom, nego im je čak zaprijetila da moraju do 20. svibnja stupiti na posao »jer da će inače biti odpušteni. Radnici nisu se latili posla na 20. t/oga/ mj/eseca/ ali se ponašaju posve triezno i mirno tako da im oblasti nemogu ništa.«[54] Uprava rudnika je pitanje daljeg rada u rudniku nastojala riješiti upošljavanjem Makedonaca koji su već od 80-tih godina XIX stoljeća počeli dolaziti na rad u slovenske rudokope, pa ih je stanoviti broj bio zaposlen i u trbovljanskom ugljenokopu.[55] Međutim, pozvani makedonski radnici veoma su brzo napustili Krapan »buduć im se zagroziše da će lošo (loše, sic!) proći ako stupe na radnju. Radi tih grožnja bijaše uapšen poznati socijal-demokrat barun Lazarini iz Labina. Njega je naime tužilo državno odvjetničtvo u Rovinju radi toga, što da se je zagrozio macedonskim radnikom, da će biti svi u more pobacani ako budu preuzeli radnju, koju su domaći radnici zapustili. Baron Lazarini stajao je ovih dana radi pogibeljne grožnje pred sudom u Rovinju, ali bijaše ove optužbe riešen i odmah na slobodu pušten. Kad se je vratio natrag u Labin prirediše mu krzmajući radnici iz zahvalnosti, što se za njih zauzimlje, srdačnu ovaciju.«[56] »Crveni barun«, dakle, ovoga je puta bio daleko aktivniji nego za vrijeme štrajkova koji su izbijali godine 1900. i 1901. Usprkos optužbi iznio je pobjedu doživjevši zatim zaslužene ovacije prigodom povratka u Labin. Štrajk je napokon bio dovršen prvih dana mjeseca lipnja. Neke su talijanske novine, prema pisanju *Naše Sloge*, završetak štrajka isključivo pripisivale odvjetniku Bennatiju koji se, kao što smo i ranije naveli, još 1901. zauzimao za rudare. Izvjestitelj *Naše Sloge* tvrdio je, međutim, da zalaganje Bennatievo nije bilo toliko odlučujuće za ishod štrajka koliko mu je pažnje posvetilo talijansko novinstvo Istre i Trsta. Izvjestitelj *Naše Sloge* je ovoga puta nešto jače reagirao na pisanje tih listova i zbog toga što su ti talijanski listovi istovremeno osuđivali Laginju koji nije došao među radništvo, iako je bio pozvan. Pri rudarskim su štrajkovima, dakle, izbijale na vidjelo postojeće nacionalne suprotnosti na koje je s pravom upozorila 1900. Giuseppina Martinuzzi u svome predavanju, naglašavajući da one i te kako ometaju pravilan napredak i primjenu socijalističkih ideja u Istri. Međutim, usprkos tih problema, svibanjski štrajk krapanskih rudara ipak je donekle uspio, jer je ravnateljstvo rudokopa

---

[52] 30. travnja 1902.

[53] Krzmanje ili štrajkovanje radnika. N. S. 1902, br. 35, 6. V. Gotovo istovetan tekst prenosi i list kršćanskih socijala Glas Naroda u Zagrebu, 1902, br. 19, 9. V. Na taj način je i javnost u Zagrebu i u ostaloj banskoj Hrvatskoj saznala o štrajku u Krapnu. O istom štrajku imade nešto podataka i u listu L'Istria, 1902, br. 1036, 1. V.

[54] Štrajk u Krapanu, N. S. 1902, br. 40, 27. V.

[55] Orožen, o. c., str. 384. Ovom prilikom skrećemo pažnju na činjenicu da su Makedonci početkom XX stoljeća, osim u rudnicima, radili i na izgradnji bohinjsko-karavanske pruge (1904. i 1905). Pobliže o tome vidi u prilogu Franca Rozmana, Makedonski delavci pri gradnji bohinjsko-karavanške proge. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1968—1969, številka 1—2, str. 203—206.

[56] Štrajk u Krapanu, N. S. 1902, br. 40, 27. V.

odobrilo nekoliko tisuća kruna za hitne potrebe rudara »koji su uposleni u rudokopih.«[57]

Godine 1903. nije bilo nikakvih pokreta, iako je i ove godine za to bilo dovoljno razloga. Ravnateljstvo je iz nepoznatih i sasvim neopravdanih razloga otpustilo početkom rujna oko 100 rudara. Rečeno je tom prigodom da je ta mjera poduzeta zbog tobožnje slabe prodaje ugljena. »Taj korak rečenog ravnateljstva dojmio se je vrlo bolno sviju radnika, jer je u ovo doba godine težko naći radnje i zaslužbe. Radi toga su u radnji preostali radnici složno zaključili, da se pridrži još na djelu sve radnike, a da se umanji broj radnih dana na ćedan. Tako će imati svi posla, premda će biti i manja zaslužba. Hvalevriedan je taj korak ljubavi i bratimbstva (bratimstva, sic!) među onimi radnici.«[58] Svakako je takva solidarnost bila veoma pohvalna, a, ujedno, i dokazom da su se i krapanski rudari počeli pomalo organizirati, shvativši da tek u solidnoj organizaciji mogu doživjeti uspjeh i ostvariti tražene zahtjeve. Potvrdu za taj zaključak nalazimo i u izvještaju s konferencije jugoslavenskih rudara koja je krajem studenog 1903. s uspjehom održana u rudniku Zagorje na Savi. Konferenciji su prisustvovali i delegati iz Krapna, pa je drug Pavao Bušić izvjestio prisutne »da je v Krapani izmed 1200 rudarjev 600 organiziranih. Potom organizacije so si pridobili karpanski rudarji najmanjšo plačo pri »herrenšihtu« 2 K/rune/ 35. Ustanovili so si tudi konzumno društvo ki napreduje jako lepo.«[59] Za nas je važan i izneseni podatak o novoosnovanom konzumnom društvu za rudare, što znači da su i pitanje snabdjevanja počeli rješavati na jedan konstruktivniji način. Započeta organizacija doživljava slijedećih godina sve veće uspjehe, tako da su i novi štrajkovi imali i poneki veći i značajniji uspjeh.

Početkom 1904. saznajemo i o prvim, dosta uspjelim, organiziranim rudarskim sastancima u Labinu. Na njima su prisutni rudari vijećali o svojim potrebama, iznoseći na vidjelo i sve svoje teškoće pri radu. Takav jedan sastanak održan je i 7. veljače 1904. kao govornici su istupili Bučić i Dušman. Osvrnuli su se na prilike u rudniku, pa su na taj način, čini se, izazvali pregovore s ravnateljstvom koje je, kao i ranijih godina, počelo bez ikakvih razloga otpuštati rudare. Svakako je već 8. veljače, dakle dan poslije održanog sastanka rudara, održan sastanak u ravnateljstvu rudnika gdje su na licu mjesta započeti pregovori zbog navedenog nepravednog, a i potpuno bezrazložnog otpuštanja pojedinih rudara. Ravnateljstvo je ovog puta, osjećajući jaču povezanost među rudarima, kapituliralo i primilo sve otpuštene rudare koji su gotovo svi do jednoga pripadali rudarskoj jugoslavenskoj organizaciji, pa je upravo ta komponenta mnogo pripomogla da se ova situacija riješila bez većih trzavica i posljedica. Odluku ravnateljstva komentirao je i *Rdeči prapor* ustanovivši da se na taj način »... preprečila v zraku viseča

---

[57] N. S. 1902, br. 43, 6. VI.

[58] N. S. 1903, br. 37. 10. IX.

[59] Konferenca jugoslovanskih rudarjev, R. p. 1900, 48, 27. XI.

stavka.«[60] Konstruktivni rudarski sastanci su i dalje održavani. Jedan od njih sazvan je i kod »crvenog baruna« Lazzarinija. Na njemu su prisutni rudari otvoreno govorili o šikanacijama kojima su bili izvrgnuti pri poslu. Tom prilikom su govornici ponovo pledirali za što bolju i čvršću organizaciju, kako bi na taj način onemogućili iskorištavanja na radu. Šikanacije, međutim, ipak nisu prestajale. Najgore je radnike iskorištavao inženjer Schnetzer, za što nalazimo potvrdu i u *Rdečem praporu.*[61] Tako su postupci Schnetzerovi, niske nadnice, pa nova otpuštanja, izazvali novi štrajk koji je svom jačinom izbio 16. svibnja 1904. Po prvi put stupaju krapanski rudari u štrajk i iz socijalnih razloga (spac. M. D.) ne ostavljajući po strani ni svoje ranije zahtjeve o povišenju plaća. Štrajk je komentirao i izvjestilac *Rdečeg prapora* ovim riječima: »Stavka premogarjev v Labiniu (Albоni) je izbruhtnila 16. t/oga/ m/jeseca/.[62] Vzroki bedno stanje rudarjev ter provokotarično postopanje inženirja rudnika.«[63] Tom prilikom rudari su se pozvali i na neke svoje ranije zahtjeve koje su prezentirali upravi rudnika 1. svibnja 1904. Zahtjevi su bili prezentirani u obliku jedne spomenice, te su u njoj, uz ostalo, tražili povišenje plaća: za kopače 3 krune, za starije vozače 2 krune i 40 krajcara, za mlađe vozače svega 1 krunu i 60 krajcara. U istoj spomenici su, osim toga, tražili da »Pravico kaznjevanja ima izključivo samo ravnateljstvo v Karpani.«[64] Znači da je pri izricanju kazni katkada bilo umiješano i neko strano lice, vjerojatno iz središnje trbovljanske uprave, koje je, ne poznavajući prilike, vjerojatno postupalo i protiv svih postojećih propisa, podržavajući pri tome sve iznesene prijedloge. Nakon podužih pregovora i sastanaka štrajk je krajem svibnja iste godine dovršen. Uprava rudnika je ovog puta, prvenstveno zahvaljujući dobroj organizaciji rudara i njihovoj jedinstvenosti, bila prisiljena da prihvati, bar djelomično, postavljene rudarske zahtjeve. Primili su na posao otpuštene radnike, pa je i taj čin trebalo zabilježiti kao jedan oveći radnički uspjeh. U toku svibanjskog štrajka održavani su i oveći rudarski sastanci, pa je na jednom od njih podržan prijedlog za što tješnju suradnju s trbovljanskim rudarima. Navedeni sastanak se »klici na mednarodno socialno delavsko stranko zaključil.«[65] I to je bio jedan od dokaza da su godine 1904. i labinski rudari, bar djelomično, bili orijentirani pozitivno prema međunarodnom socijalističkom pokretu. Iste godine (1904), krajem ljeta, održan je u Parizu novi međunarodni rudarski kongres »na katerem se je sprejel predlog radi postavne uvedbe 8 urnega delavnika.«[66] Taj zahtjev, što je već istaknuto javlja se manje-više na svim međunarodnim rudarskim

---

[60] R. p. 1904, št. 7, 12. II.
[61] R. p. 1904, št. 22, 27. V.
[62] 16. svibnja 1904.
[63] R. p. 1904, št. 22, 27. V.
[64] R. p. 1904, št. 22, 27. V.
[65] R. p. 1904, št. 22, 27. V.
[66] Mednarodni rudarski kongres, R. p. 1904, št. 35, 26. VIII.

kongresima, a postavili su ga dosta autoritativno po prvi puta i krapanski rudari u vrijeme prvoga štrajka 1890. Međutim, sprovođenje u praksu toga toliko opravdanog zahtjeva ostalo je i dalje pjesmom budućnosti.

U godini 1905, koja je u svijetu bila neobično burna, u labinskim rudnicima vladao je relativan mir. Međutim, taj je mir bio prividan i značio je zatišje pred novu buru. Početkom 1906. izbio je najprije oveći štrajk u Trbovlju, izazvan, osim nečovječnim postupcima, i postojećim niskim nadnicama. O prilikama u trbovljanskom ugljenokopu upoznao je krapanske rudare drug Čobal iz rudnika Zagorje i to na sastanku koji je bio održan 4. ožujka 1906. Drug Čobal je u toku svog izlaganja naglasio »ne svetuje sedaj stavke in sicer z ozirom na to ne, ker konjunktura ni ugodna za tak boj, obenem pa tudi organizacija še ni taka, da bi se rudarji lahko zanašali, da bodo izdržali vsi kot en mož. Potem je govoril sodrug J u r č i č,[67] ki je tudi odsvetoval od stavke, ter je delavce opozoril, naj se bolje organizajo. Potem so govorili še razni sodrugi ki so se pritoževali, kako neusmiljeno se jih trpinči, za nesramno je posebno smatrati, da se delavce, ki zaslužijo na dan po 2 kroni, kaznuje za malenkosti po 5 kron. Obenem pa, da se jih sili delati več kako po 9 ur v rovu, kar ni nič drugega, kakor da se jih hoče provocirati v stavko. Delavci pa, ker znajo ceniti svojo moč, so sedaj sklenili stavko opustiti oziroma ne pozabiti, ter se bolje organizirati in o pravem času nastopiti za uresničenje zahtev.«[68] Rudari su doduše prihvatili dobronamjerne savjete da ne stupe za sada u štrajk, no nastalo stanje je ipak ubrzo izazvalo prekid rada, a novi štrajk je započeo svega nekoliko dana nakon održanog sastanka. Na 16. ožujka 1906. prvi su prestali s radom vozači kolica »vsled tega, ker je ravnateljstvo pri vsaki priliki trgalo mezde, ki so itak tako majhne, da se mora človek res vprašati, kako morajo živeti ti ljudje s takim zaslužkom. Ravnateljstvo, namesto da bi se poravnalo z vozniki, je zahtevalo, da naj kopači opravljajo delo voznikov. Ker kopači niso hoteli delati po 1 K/rono/ 20 vin/arjev/ jih je ravnateljstvo poslalo okrog 500 na dopust. Sodrug Čobal iz Zagorja je posredoval in izkušal poravnati diference, a ravnateljstvo odklanja tvrdovratno vsako povišenje plač in grozi, da bode družba ustavila rudnika. Dne 1. aprila so imeli stavkajoči rudarji shod v občinski dvorani, na katerem so sklenili, stavkati toliko časa, da se ugodi njihovim zahtevam. Sodrug Čobal je pozivljal delavce, da naj ostanejo solidarni in naj se ne dajo zapeljati od nikogar.«[69] Vozači, kojima su se za par dana pridružili i poneki rudari, poslušavši Čobalov savjet, nastavili su sa štrajkom. Štrajk je, međutim, čini se, ipak nakon nekog vremena prestao ne donijevši ni vozarima a ni ostalim nikakvih olakšica. Nejedinstvenost koja je ponovo došla do izražaja sigurno je djelovala negativno i ubrzala kapitulaciju rudara i vozača.

---

[67] Spacionirano u dokumentu!

[68] Labinj u Istri, R. p. Ljubljana, 1906, številka 10, 9. III.

[69] Albona v Istri (Stavka rudarjev v Labinju), R. p. 1906, številka, 14, 6. IV.

Međutim, 1906. zbio se u Labinštini jedan drugi važan događaj. Zahvaljujući aktivnosti pojedinih naprednih rudara te je godine proslavljen na veoma svečan način Prvi maj. »Manifestačnega shoda se je udeležilo nad 1000 rudarjev in delavcev. Govoril je sodrug Lazarini[70] italijansko in sodrug Gorišek[71] slovensko. Shod je poslal brzojaven pozdrav tržaškim sodrugom.«[72] Svibanjska manifestacija je složno objedinila sve rudare, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, pa je potrebni internacionalizam bio u punoj mjeri prisutan na toj prvoj labinskoj svibanjskoj proslavi. I prisutni govornici, predstavnici slovenskih i talijanskih socijaldemokrata,[74] također su mnogo pridonijeli potrebnoj međunacionalnoj prijatnoj atmosferi. Međutim, činjenica da su sa mitinga prisutni rudari poslali telegram u Trst a ne u Ljubljanu dokazuje da su i krapanski rudari biti u to vrijeme povezani sa Trstom, dok su veze s ljubljanskom centralom bile vrlo slabe. Bila je to logična posljedica čitavog stanja ne samo u Labinu, već i u ostaloj Istri, gdje sve do 1907. Jugoslavenska socijaldemokratska stranka nije imala nikakve svoje službene organizacije, nego je samo s vremena na vrijeme, preko svojih istaknutijih izaslanika, održavala pojedinačne zborove. Novo će stanje nastati tek nakon 1907.

Nakon prve impozantne prvomajske proslave izbija ubrzo opet jedan štrajk. Ovoga puta sudjeluju u njemu svi rudari,[74] pa je obustava rada, zahvaljujući jedinstvenosti štrajkaša, potrajala tri mjeseca. Štrajk je registrirala *Naša Sloga*, pa je početkom srpnja o njemu izvijestila svoje čitaoce »da je ravnateljstvo tamošnjeg rudokopa prihvatilo sve uvjete, što ih staviše radnici, te da ima nade, da će sada štrajk prestati.«[75] Međutim, iz daljnjeg teksta ove novinske vijesti saznajemo »da su se pogađanja između odaslanika radnika i između ravnateljstva razbila te da će usljed toga i nadalje radnici štrajkovati.«[76] Pregovori su nastavljeni, pa je 17. srpnja uglavljena pogodba koja je, prema riječima izvjestitelja *Naše Sloge*, bila napravljena »na obostrano zadovoljstvo. Radnici se obvezaše, da će se odmah poprimiti radnje.«[77]

Svakako su štrajkovi godine 1904. i 1906. bili stanoviti korak naprijed, to više što su rudari počeli misliti progresivnije, reagirajući i na same postupke, ne zadržavajući se samo, kao ranijih godina, na ekonomskom momentu. Kako je, međutim, upravo u to vrijeme socijaldemokratski pokret i u Istri počeo ulaziti u novu fazu, to je onda i ta situacija pozitivno djelovala i na labinske rudare koji su od tog vremena, posred-

---

[70] Spacionirano u originalnom tekstu!

[71] Spacionirano u originalnom tekstu!

[72] Labinj, R. p. 1906, številka 19, 11. V.

[73] D. Hajm, Iz naše revolucionarne prošlosti, R. r. 1961, br. 8, 1. V, str. 5.

[74] Uoči 40-godišnje Labinske republike, R. r. 1961, br. 4, 15. II, str. 5.

[75] N. S. 1906, br. 28, 12. VII.

[76] N. S. 1906, br. 28, 12. VII.

[77] N. S. 1906, br. 30, 26. VII.

stvom Jugoslavenske socijaldemokratske partije, u većoj mjeri počeli dobivati direktive i iz Ljubljane, prihvaćajući i dalje složenije ulaženje u bit socijaldemokratskih ideja.

3. AKTIVNOSTI ISTARSKIH RUDARA OD 1907. DO I. SVJETSKOG RATA

Stvaranjem samostalne organizacije Jugoslavenske socijaldemokratske stranke za Istru mjeseca kolovoza 1907. u Puli, radnički pokret Istre stupa u novu fazu. Od toga vremena na dalje istaknuti se rudari sve bolje organiziraju, održavajući povremene sastanke i s predstavnicima Jugoslavenske socijalne demokratske stranke. Na jednome od sastanaka, početkom listopada 1907, analiziran je posljednji, dosta uspjeli, štrajk koji je, kao što smo naveli, trajao puna tri mjeseca. Na istom sastanku govorilo se i o pristupanju u uniju austrijskih rudara, kako bi i na taj način krapanski rudari što više ojačali i još više proširili svoje veze.

Krajem 1907. zapažena su ponovo jača gibanja među slovenskim rudarima, pa je i na sastancima krapanskih rudara izraženo veliko nezadovoljstvo zbog stalnog i nesrazmjernog poskupljenja živežnih namirnica u odnosu na neadekvatne i niske plaće. Navedene pojave počele su izazivati i seobu rudara »vdruge kraje, da bi našli boljšo eksistenco.«[78] U studenom iste godine održana je opća konferencija rudara Slovenije u Trbovlju. Kako je i Krapan, uz ostale labinske rudokope, još uvijek bio u sastavu Trbovljanskog ugljenokopnog društva, to je i na ovoj konferenciji bio prisutan predstavnik svih tih ugljenokopa. Bio je to Pavao Bučić koji je i ranijih godina bio veoma aktivan, zalažući se uvijek za pravedne zahtjeve svojih rudarskih drugova. Na konferenciji u Trbovlju najviše se diskutiralo o plaćama,[79] pa je tom prilikom Bučić izvijestio o nekim povišicama u labinskim rudnicima. Prema njegovom izvještaju plaće tamošnjih kopača u to su se vrijeme kretale između 1 krune i 30 krajcara do 2 krune 20 krajcara. Nešto bolju zaradu mogao je tamošnji kopač postići na akord, jer je tom prilikom dobivao i do 4 krune na dan.

Godine 1908, 19. siječnja, održana je u Labinu pokrajinska konferencija. Otvorio ju je, već toliko puta spomenuti, Pavao Bučić. Na dnevnom redu nalazila su se i neka pitanja vezana uz posao tamošnjih rudara, a povedena je diskusija i o općim gospodarskim problemima.[80] Slijedeće godine (1909) održan je sastanak predstavnika austrijske rudarske unije u Beču, na kojem je temeljito prodiskutirano pitanje 8-satnog radnog dana u rudnicima. Svestrani i dobro obrazloženi prijedlog bio je od prisutnih jednoglasno prihvaćen, a nadovezao se na ranije istovetne zaključke međunarodne rudarske organizacije koja se godinama

---

[78] Rudarsko gibanje, R. p. 1907, številka 84, 23. IX.
[79] R. p. 1907, št. 88, 6. XI.
[80] R. P. 1908, št. 7, 25. I.

na svojim kongresima zalagala za ostvarivanje toga, toliko potrebnog, zaključka. Međutim, njegova primjena ostala je i dalje pjesmom budućnosti.

U proljeće 1910. nastala je opća kriza u rudarskoj industriji Austrije. O njoj i njezinom širenju saznajemo i ove potankosti: »že od meseca februarja je po vsej Avstriji kriza v rudniški industriji, tako tudi v Trbovljah, Zagorju, Hrastniku, Kočevju, Labinju.«[81] Logična posljedica takvog stanja bilo je najprije pojedinačno otpuštanje radnika u Sloveniji, te se ono ubrzo proširilo i na istarske rudnike. Najprije su otpustili nekoliko vozača, što je smjesta izazvalo veliko nezadovoljstvo, a ubrzo zatim izbio je i štrajk. Taj štrajk je počeo 10. svibnja 1910. i trajao je gotovo punih 5 mjeseci. I ovaj štrajk, kao i onaj u svibnju 1904, nastao je ne, samo iz ekonomskih razloga, nego je imao i svoju socijalnu komponentu. Složni i dobro organizirani rudari nisu htjeli raditi dok su pojedini drugovi, prema njihovom mišljenju, bezrazložno ostajali bez zaposlenja. O počecima štrajka posjedujemo za sada ove podatke: »Iz Labinja poročajo: Dne 7. junija je odpustila družba sedam voznikov (Förderer), ker niso mogli opravljati tolika dela posamezno kakor prej po dva.«[82] Nekoliko dana kasnije, to jest 10. lipnja 1910, obustavili su posao svi vozari i preostali dio kopača. Ukupno je bilo 800 ljudi koji su, osim toga, imali preko 900 djece. I ovoga puta su iz Pazina poslali oružnike »dalje se pa za stavko ne brigajo prav nič. Niti na um jim ne pride, da je njih dolžnost, začeti med delavci in družbo s poravnavo. Ako bi družba ne hotela sprejeti delavski zahtev, bo trpela stavko najmanje pol leta.«[83] Budući da, bar u prvo vrijeme, nije bilo nikakvih izgleda da bi se zaraćene stranke sporazumjele, to je štrajk nastavljen i u toku mjeseca srpnja, pa je lakonski javljeno: »Stavka trpi dalje. Stavkakozov ni, rudarji so složni...«[84] Stanje se ni u kolovozu nije promjenilo, a kako nije bilo štrajkolomaca, to je štrajk nastavljen sve do jeseni iste godine. U listopadu obavještava Trbovljansko ugljenokopno društvo austrijsku javnost preko gradačkog lista *Tagespost* o tobožnjim uzrocima štrajka. S obzirom na činjenicu da je štrajk trajao nekoliko mjeseci, slavni vlasnici su htjeli na svaki način zavarati javnost, pa su, da bi prikrili pravo stanje, izmislili priču »da je pred nekaj časom izbruhnila stavka rudarjev zaradi strojnih naprav, v tamošnjih rovih, da se rudarji upirajo tehničnim izboljšanjem in da družba smatra tehnične naprave za nujno potrebne zaradi cenejše produkcije.«[85] Vlasnici rudokopa su rudare na taj način proglasili neke vrsti novim luditima koji, doduše, nisu razarali strojeve, ali koji ih tobože nisu htjeli primjeniti u proizvodnji. Znademo, međutim, da je pravo stanje stvari bilo sasvim drugačije, i da su

---

[81] Kriza v rudniški industriji in izzivanje trboveljske premogokopne družbe. Rudar, Zagorje, 1910, št. 4, 27. V. Dalje kratica: R. = Rudar.

[82] R. 1910, št. 8, 8. VII.

[83] R. 1910, št. 8, 8. VII.

[84] R. 1910, št. 10, 29. VII.

[85] Kako laže trboveljska družba v stavki v Labinju. R. 1910, št. 17. 7. X.

samo drastični otkazi natjerali rudare na taj dugotrajni štrajk. Štrajk je sveudilj trajao i *Rdeči prapor* ustanovljuje slijedeće: »Če pa trboveljska družba misli, da bo končala stavka s tem, da pošilja zlagana poročila po meščanskih listih, pa se grozno moti. Rudarji v Labinju so že parkrat ponudili spravo, ki pa joj je ošabni vodja trboveljske družbe Ranciger odklonil.«[86] Štrajkaše su sa svih strana potpomagali, pa je stizala i pomoć od istovetnih radničkih organizacija,[87] tako da su štrajkaši, usprkos sve težim životnim uvjetima, ipak ustrajali do studenog 1910. Završetak štrajka je veoma opširno komentirala *Naša Sloga*. Na početku svog detaljnog izvještaja ističe i ove podatke: »Štrajk u rudniku Krapan, Vineš, Strmac, koji je trajao skoro pet mjeseci svršio je i to zlo po radnike, jer nisu uspjeli u ničemu, premda nisu pitali ni veće plaće niti manje sata radnje, već samo čovječanski postupak s njima.[88]

Da li su imali pravo ovo pitati, nek posvjedoči slijedeće. I. Već prije više mjeseci počelo se otpuštati radnike ili se ih postavljalo na dopust na neizvjesno vrijeme. Otpuštalo se i one radnike, koji su imali i do 30 godina službe. Radnici molili ravnateljstvo, da se ne otpušta i ne postavlja radnika na dopust bez valjanog uzroka, nego ako nema za sve radnje, da se svim radnicima snizi broj nadnica tako, da mogu svi raditi.«[89] Međutim, nijedan od svih njihovih pravednih zahtjeva nije usvojen, pa je petomjesečni štrajk završio gotovo potpunim neuspjehom, jer su radnici morali ipak kapitulirati čekajući nakon toga bolje dane koji su se, na njihovu veliku žalost, približavali puževim koracima.

Početkom godine 1911. upraviteljstvo rudnika, želeći razbiti razmjerno čvrste i organizirane redove rudara, dovodi nekoliko rudara iz Ugarske koji su imali zadatak sijati razdor među radništvom. Jedan suvremeni novinski izvjestitelj tim povodom daje, s obzirom na takav postupak, ove primjedbe: »Trboveljska družba hoče na vsak način naše domače rudarje zatreti. Ker drugače ne gre, si je najela sedaj ogrske delavce, da bi lažje preganjala domačine, toda povedano ji bodi, da tudi teh 31 ogrskih delavcev ne bo razbilo naše solidarnosti. G/ospodin/ Sikst[90] se grozovito moti, če si domišlja da bo labinjskemu delavstvu s to peščico zaslepljenih Ogrov razbil organizacijo.«[91] Zamišljena akcija nije donijela željenih rezultata, jer su rudari spram svih tih došljaka tjerali punu pasivnu rezistenciju, pa su na taj način rastjerali družbu, koja je onda ubrzo i napustila, neobavljena posla, labinske rudnike.

Godine 1912. stanje je u rudokopima ponovo pogoršano. Rudare bezrazložno otpuštaju. Za rješavanje ovakvih sporova je u to vrijeme kom-

---

[86] Kako laže trboveljska družba v stavki v Labinju. R. 1910, številka 17. 7. X.

[87] Uoči 40-godišnjice Labinske republike. Razvoj radničkog pokreta na Labinštini. R. r. 1961, br. 4, 15. II, str. 5.

[88] Spacionirano u originalnom tekstu!

[89] Labinština, dne 12. XI 1910. N. S. 1910, br. 48, 1. XII.

[90] Jedan od članova uprave.

[91] Labinj, R. 1911, št. 6, 24. II.

petentan zadarski rudarski ured koji, međutim, veoma sporo, odnosno uopće, ne reagira na rudarske pritužbe. Zbog toga su pojedinci smatrali, i to s punim pravom, da treba sve zahtjeve i pritužbe, kao i eventualne žalbe, slati preko austrijske rudarske unije, pa će onda ipak stvar krenuti s mrtve točke, a pojedine pritužbe čak možda i biti riješene u korist rudara.

Slijedeće godine (1913), nakon dosta duge, stanke ponovo je na svečani način bio proslavljen Prvi maj i u Labinu. Osim velikog broja rudara prisustvovali su proslavi u znatnome broju i seljaci iz bliže okolice. To drugim riječima znači da je i u Istri savez seljaka i radnika počeo jačati, djelujući i u praksi sve aktivnije. Istog mjeseca 1913. održan je i oveći sastanak rudara, na kojemu je, kao i uvijek, glavni govornik bio Pavao Bučić. Govorio je i o čestim rudarskim nesrećama, kao i o potrebi što efikasnijeg osiguranja pri radu. Svega nekoliko mjeseci kasnije opet su stradala dva rudara u Krapnu, što znači da su Bučićevi zahtjevi bili i te kako na mjestu. Prilikom nove nesreće ustanovljeno je sa stanovitom gorčinom da se rudare »pri delu ubija, žene in otroke pa ti človekoljubni gospodje brezvestno prepuščaju daljni usodi.«[92]

Godine 1914, nakon izbijanja prvoga svjetskog rata, gube i labinski rudari svoje živote, osim u rudnicima, i na frontovima. Preostali su sve bolje organizirani, pa godine 1917. slave i Prvi maj, organizirajući čak i jedan omanji štrajk. Krajem rata su štrajkovi još češći, a pogotovo kulminiraju uoči tzv. »Labinske republike« u proljeće 1921, pa je tom prilikom veliki dio strajkaša bio otpušten. Novi vlasnik — jedna talijanska kompanija — nastavila je nesmiljeno iskorištavati naše ljude. Tek 1943. granulo je i labinskim rudarima sunce koje ih je zagrijalo izborenom i zasluženom slobodom za koju su decenijama žrtvovali svoje živote.

4. ZAKLJUČAK

Sumirajući na kraju sve rudarske akcije labinskih rudara, od početnog malog štrajka 1890. do onoga 1910, možemo prema iznesenim zbivanjima ustanoviti tri dosta jasno zacrtana perioda. U prvome, do 1890, rudari su manje više potpuno neorganizirani; pojedinci su, vjerojatno, članovi novoosnovanoga radničkog labinskog društva, no u tom prvom periodu ne poznajemo podatke o nikakvim samostalnim istupima. U drugom periodu, od 1890. do 1906, kada su labinski rudnici postali vlasništvo Trbovljanske ugljenokopne družbe, rudari se pomalo organiziraju a slijede i primjer slovenskih drugova, pa organiziraju i prvi bezuspješni štrajk 1890. Međutim, niske nadnice, neriješen problem radnog vremena, nesigurnost pri radu, bili su faktori koji su i do 1906, a i kasnije, izazvali jedan pravi štrajkaški val. Najjači je bio 1900. izazvan možda utjecajem takozvanih »crnih štrajkova« koji su od kraja 1899. pa sve do proljeća trajali u Češkoj, Moravskoj i Šleziji. U toj drugoj fazi

[92] R. 1913, št. 23, 15. VIII.

susrećemo se i s jednom novinom. Iako je većina štrajkova izbijala iz ekonomskih razloga, onaj 1904. imao je u sebi i jaku socijalnu komponentu. U trećem i zaključnom predratnom periodu, od 1906. do 1914, uočili smo i prve dosta dobro organizirane prvomajske proslave, a češće se održavaju i dobro organizirani sastanci. I u tom periodu bilo je nekoliko manjih i većih štrajkova, među kojima je najdulje trajao onaj 1910, no, usprkos solidarnosti, nije donio nikakvih željenih rezultata. Labinski rudari su već pred prvi svjetski rat bili veoma progresivni, te su mnogi i članovi socijaldemokratskih stranaka, talijanske i jugoslavenske socijaldemokratske partije. Kao pristalice socijalističkih ideja postaju s vremenom i članovi novoformiranih Komunističkih partija, boreći se i u redovima Narodno Oslobodilačke Vojske, da bi na koncu 1943. doživjeli i svoju zasluženu i dugo isčekivanu slobodu.

Prilog

KRONOLOŠKA TABELA ŠTRAJKOVA LABINSKIH RUDARA

Godina	Mjesec ili dan	Traženja	Ishod
1890.	svibanj	8-satni rad, povišica plaća	Izborena povišica. Djelomičan uspjeh.
1900.	20. ožujak—2. travnja	sniženje radnog vremena, povišice	Bez rezultata.
	18. travnja—konac travnja	pitanje plaća	Bez rezultata.
	8. svibanj—23. lipanj	pitanje plaća	Djelomičan uspjeh; izborene minimalne povišice.
1901.	14. svibanj—23. svibanj	pitanje plaća i radnog vremena	Djelomičan uspjeh u pogledu plaća, a radno vrijeme je i dalje neodređeno, te dosiže i 10 sati
1902.	travanj—svibanj	pitanje plaća	Djelomičan uspjeh, jer je dobivena novčana pomoć.
1904.	16. svibanj—konac svibnja	zbog otpuštanja radnika, slabih plaća i nečovječnih postupaka	Djelomičan uspjeh; otpušteni radnici primljeni natrag.
1906.	16. ožujak—travanj	zbog niskih nadnica	Bez rezultata.
	svibanj—srpanj	pitanje plaća i radnog vremena	Djelomičan uspjeh u pogledu plaća, radno vrijeme je i dalje neograničeno.
1910.	10. svibanj—12. studeni	zbog otpuštanja radnika	Bez rezultata.